

Карта
1079

Кар. 998-1

БАТЧАЛАНЫ • БЕРГЕР

Xp

АДЧАЕВО-ЧЕРКЕССКАЯ РЕСПУБЛИКА
УНИВЕРСАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА
ДЕПОЗИТАРИИ

3
1990

**БАТЧАЛАНЫ
БЕРГЕР**

ЧАГЪАДЫ, ДЖАШНАИД КЪАРАЧАЙ ЧЕГЕТИМ,
ТЕГЕДИ НЮРЮН БУЗЕШЮН ТАУЛАГЪА.
АЛАЙДЫ АНЫ ЕМЮРЮ АДЕТИ,
ДЖАЗСАНГ ДА, КЪОЙСАНГ ДА, ТУРЛУКЪДУ ЧАГЪА.

ОЛ ДЖЕР КЪАРАЧАЙДЫ.

Мени чексиз къралымда
Кёб ариу джер барды, —
Ненча тенгиз, къаллай бир тюз,
Тамаша сахар да.

Эм ариу джер деб излесенг,
Кел къучакъны джай да,
Таурухха ушаш джер кёрсенг,
Ол джер Къарачайды.

Кел, кел, тенгим. Тенглик бла
Келе эсенг, тэнгсе,
Джарыкъ миллет излей эсенг,
Тамам тюз келгенсе.

Акь таулада кызыл байракъ,
Кюн а кыш да, джай да,
Кём-кём суула, джашил чегет —
Ол джер Къарачайды.

Хар джитиден кыуанч хапар —
Орайда эшитирсе,
Берч кьоллуду, тебсеучюдю —
Таулуну кёрюрсе.

Эркелетир, кыуандырыр,
Болур кьонакыбай да.
Кел, кел, тенгим, ол миллетни
Аты къарачайды.

Тау чегетни этегинде,
Мени туугъан джеримде,
Къуш къанатлы Тебердиде...
Тауча сюеледи солдат...

Ол сакълайды тау ёзенни,
Хар сауну хар ёлгенни,
Ол унутмагъанд ёртенни —
Анга бошалмайды къазауат...

Ненча ана чегет чатда
Къайтмай къалгъан къазауатдан
Джашын таныйд бу солдатда —
Тауча сюеледи солдат...

Ненча суйген джылаб салат
Суйгенине тау гоккала:
Кимге суйген, кимге бала —
Тауча сюеледи солдат.

Ёмюрлюкдюле тауларым,
Тёлюмю къууанч джырлары,
Ёмюрлюкге джолну джарыб —
Тауча сюеледи солдат...

Кюн кюн сайын тиер ючюн,
Джерге нюрюн иер ючюн,
Сюйген сауну сюер ючюн,
Тауча сюеледи солдат.

Сермейди къар,
Басады къар,
Сууукъ чыкъырдайды.
Биягъы кыыш
Кете барыб,
Ызына къарайды.
Сыртла да акъ,
Къолла да акъ —
Болгъандыла бирча.
Кыыш, кетерге
Сюймей, къайтыб
Кёрюнед келирча.
Бу чырайдан —
Къарачайдан
Тансыгъын алалмай,
Турады кыыш,
Джитиледен
Ары ташаялмай.

Сууукъса таулу джурт,
Бузданды сени хар джитинг.
Къарда джангурда да
Бек кѣб инджилгенд джигитинг.

Ана къууанчла да
Къойгъанса къая ранлада,
Сен марагъанса
Бек кѣб джарлыны тарлада.

Бугъойларынгда уа
Адам джылыу алкъын болур
Ачы оюнларынг бла
Къысха танышады таулу.

Алая сюеме
Сени, эркылыкъ джуртуму.
Мени насыбым
Джерлегенд эмлик сыртынгы.

Да тюлдю къартдан да —
Кёбню кёргенденд башынг акъ,
Адам кьюуанчхады
Сенде хар чапракъ, хар бутакъ.

Хыныса атача —
Болад уланынг къатыбел —
Тенгиге ышарады,
Джаугъа уа болад боран, джел.

Сууукъса таулу джурт,
Бузданды сени хар джитинг.
Тулпарча ёседи,
Кесингча ёхдем джигитинг.

II

СЕН ДА АЛДА БАРАЛМАСАНГ,
МЕН ДА АЛДА БАРАЛМАСАМ,
КИШИ АЛДА БАРАЛМАСА,
КИМДИ ЫЗ АЙЫРЫБ БАРЛЫКЪ!

Джашаугъа къонакъ болуб
Келмегенме мен.
Джашау сеникиди деб,
Бергенди берген.

Хар неге да, кесими
Юйюмдеча къол
Джетдире, кюрешеме
Ишлерге бир джол.

Болургъа кюрешеме
Бек аяулу, сакъ.
Дунягъа, джашаугъа
Тюлме мен къонакъ.

Къартлыкъ келмей къаллыкъ тюлдю —
Кечирек келсин,
Уллу ишни башлагъанма —
Заманчыкъ берсин.

Этмегенме бошбоюнлукъ —
Биледи кеси.
Джитиге чыгъыб барама —
Ызымдан келсин.

Джашау джитиле артында
Къойгъанды несин?
Кёрюб, халкъыма айтайым —
• Ызымдан келсин.

Джеталмай къоркъуб тохтасам, —
Кел дерме кесим:
Тёрт бюклер да джерге уруп —
Мычымай келсин.

Джашау дуняды. Мен да
Джашауну бир бурхусума.
Мен джашаудан артха къалыб,
Джашау тебресе онгсунмай,

Джаз келеди дер заманнга
Тау джитилеге чыгъарма,
Буз эриб тамчыла болуб,
Суу туугъанына къарарма.

Гъар тюбюнден керпеслениб,
Баш чыгъарлыкъды гокка ханс...
Аны кибнк кёб джашауну
Чакъдырлыкъды келген джаз. ●

Кесинг бла тенг атларгъа,
Джашау кесинг юретирсе.
Арысам да, эринсем да,
Къоймай биргенге элтирсе.

Джашау дуняды, мен да
Джашауну бир бурхусума...
Джашау, сен да артха къалыб,
Ашыкъдырсам, ауурсунма.

Буз къаядан тамчы-тамчы
Къонгурау тауушлу суула
Агъадыла;
Джерни кёгертгенлей кырдык,
Къара суула, эте мырды,
Чыгъадыла.

Ол да, ол да суу болады,
Ол да, ол да къошулады —
Барадыла.
Тау джокъ, тюз джокъ, таш, агъач джокъ
Ала кеслерине бир джол
Саладыла.

Агъыб баргъанына къызыб,
Ким къынгыр салады ызын,
Эслемейин.

Ким да: ызым тюз болса деб,
Барад, аз артха кьалса да,
Истемейин.

Адам да ма аллайынды,
Амма ыз кьойгъан кьыйынды —
Джашау ызны.
Суу ызны кьум толтурады,
Терс ызны джашау барады.
Юсюн сызыб.

Бир суу джокъду ыз кьоймагъан.
Ыз салыргъа тырмашмагъан
Зат кьалмайды.
Тиймесе джерге джарыгъы,
Ол адамны адамлыгъы,
Айт, кьаллайды?!

кар. 998

Джашауда кёб тюрлю зат болады,
Мен хо деб къоялмайма чырт;
Дунияда алкъын кёбдю ачыу да,
Сылтау да адам ачытыр.

Керекли, керексиз манга джокъду,
Хар не да керекди манга:
Меникиди кюню кечеси да —
Халкъым бла чыгъама тангига.

Арысам, халкъыма эшитдирирсиз,
Турурма — керексе, — десе.
Аурусам, инджилсем, сау боллукъма,
Доммай башлагъа ёрлесем.

Къарачай... Манга бу сёз байракъды.
Байракъсыз джашаялмайма мен.
Миллетим къарачай деб къызыл бла
Джазарча ёлжюкме, ёлсем.

Былаймы эди къачан да:
Барды хар кимде бир мурат.
Анга джетерге хар ким да
Хаман да кюрешиб турад.

Ол муратыма джетсем а...
Менден насыблы... — дейди ол.
Алая, кюреше барсанг,
Джууукълашад муратха джол.

Джууукълашды, келди, толду —
Насыб а... — къайдады насыб.
Буму эди излегени,
Анча тюрлю дыгаласы.

Былаймы эди къачан да:
Насыб толмагъан муратды.
Адам а дыгалас этед,
Дагъы бир мурат табад да.

Джашауунга ёкюнюучю
Болма чыртда,
Эниш тубесе джолунгда,
Тюбер сырт да.

Бир кесек кыйналдынг эсе,
Къууанныкъса.
Джыгъылдынг эсе уа, ёрге
Тураллыкъса.

Сюйдюнг эсе, кюйдюнг эсе,
Насыблыса,
Къоркъуб тобукъландынг эсе,
Айыблыса.

Джюрегинги ёхдемлигин
Чырт кетерме.
Джангылгъанынгы джашаудан
Чыртда кёрме.

Джашауунга ёкюнүчү
Болма чыртда,
Эниш бар эсе джолунгда,
Барды сырт да.

Сууну кеси ёмюрюне
Бирди джыры...
Ол барады къаяланы
Тешиб, джырыб

Тууайлайды, чамланады,
Гюрюлдейди.

— Тынгылагъыз, алааматды
Кюуюм, — дейди.

Башха макъам билмей, бир
Джырны джырлайды,
Ёмюр — ёмюрню кесине
Тынгылайды.

Булбул, чегет, къая, ана
Джырдан башлаб,
Ёмюрюнде эс иймегенд
Бир тауушха.

Билмесе да дауурундан
Башха джырны,
— Турама, — дейд, — дуняны
Къырыб, джырыб.

Эштмей эсе халкъны
Джюрек ургъанын,
Халкъына джырламайды
Джырчы джырларын.

Назму джазгъан эм ал бурун
Сюймекликни огъуна джазсын,
Сууну теренин джыраламай,
Къыйыр сайын огъуна барсын.

Кёралмасын адамлада
Осал хали да болгъанын,
Ачалмасын джашауну да,
Тюрлю тюрлю джолларын.

Муну барысын да джазыучу
Кёре да, биле да барыр,
Дунияны хар атламын
Назму тизгинлеге салыр.

Кимни болса да кёлюне
Джетер умутда алдаса,
Джашауда аманнга иги,
Игиге аман атаса,

Кечеге кюн дей тебресе,
Джарыкъ кюннге атаб кече,
Тарихни алдаргъа кюрешсе —
Аны адам къалай кечер?!

Чегет ичинде ташада,
Бугъунганча адам кёзден,
Гокка ханс ариу джашнагъанд,
Къууаныб джылытхан кюннге.

Излемейди ол бюсюреу,
Сый чакъырмайд гокка джюрек.
Хурметни къошады джерге —
Башха махтау тюлдю керек.

Кюзгюге къарайды адам,
Тюрсюнюн джылтыратады,
Кёз туурада джетишмеген
Затын къоймай къоратады.

Джюреги уа... андан ариу
Болургъа керек зат джокъду.
Алая джюрекге кюзгю
Адамлада алкъын джокъду.

Тышына кёрюнмейд, аны
Бар эсе да буршусу да.
Сакъ бол, адам. Джюрегинги
Болмасын бир букъусу да.

Эсимдеди, гитчерек заманымда
Къачыучанем анамдан джууунургъа.
Къайтмаймы къаллыгъем — анам урушуб,
Урмаса да, керилеед уругъа.

Урламаем, тырнамаем, эсимдед,
Иги алгъа барыучанем окъууда,
Алая кёлюне джетмей, урушуб,
Кёб кере кёлюм къалгъанды анамдан,

Сабийлик менден да къачханды эртде,
Билмейме анам къачан сорушханын,
Энди тюзмю барама экен, къайдам,
Анам унутханд манга урушханын.

Къууанама анам къууаннганына,
Кетген сабийликге джокъду гурушха,
Алая турсанг а, анам, тартынмай,
Манга энтда анда-мында уруша.

Джюрегими учундуруб мийклик,
Тау джитиге ёрлеб баргъан заманда,
Сен биргеме нёгер болуб бараса,
Кюнча тийиб, ышара кенг бузладан.

Тауларымы чинг башындан къарасам,
Тенглик тутуб, кюмюшча акъ булутха,
Сен биргеме нёгер болуб къарайса,
Экибизге да ана болгъан джуртха.

Тубан басыб, боран сюрюб сууукъну,
Къыстасала ышыкъсыз ариулукъдан,
Сен къолумдан нёгеримча тутаса,
Мени сакъларгъа кюреше ачыудан.

Тау шоркъада гюллени арасында
Мен солусам, джерим мени ийнакълай,
Сен биргеме нёгер болуб солуйса,
Секиртмеде ойнаб алтын балыкълай.

Мен кѣуансам, джюрек кѣуанчым болуб,
Джарсысам да джарсыууму тенг этиб,
Ашхы муратым, биргеме джашайса,
Джашаууму джарыкъ этиб, кенг этиб.

Адам аягы басмагъан
Терен къулакъ ичинде
Дугъум терекчик битгенди
Кюнлени бир кюнюнде.

Сууму келтиргенди, къайдам.
Къушму атханды урлугъун,
Табигъат бек ушатханды
Аны терек боллугъун.

Дугъум джыл сайын битеди,
Сынджырдан бутакъ бюге,
Киши къабмагъан бюртюгюн
Джерге, суугъа да тѳге...

Къарт къазакълы
Къыл тузакъла
Этиб, сени тутхан эди.
Бёденечиге:
Бу иги
Бёденед, — деб сатхан эди.

Ташкент шахар.
Тамаша хар
Байрым кюню мында болад;
Токъдан ёле,
Бёденеле
Гёджебсиниб джырлайдыла.

— Менме кючлю,
Эм баш ёчню
Турадыла аллыкъма, — деб

Бек сиигенди
Ма сеннге да
Къаллы адет, джаллы адет.

Бурундан да
Джырындады —
Бёденени алгъыш сёзю.
Сора къалай
Тураса, айт,
Бу эсиргенликге тёзюб.

Бусагъатдан
Сени адам
Барамтадан иерчады,
Кесингчагъа,
Къаршчы чыгъа,
Къанынг кызыб тебрерчады
Джукъушурсуз,
Джыртышырсыз,
Бир биринги итлей талаб...

Бёденеге
Бёрю деген,
Адам, сен эсенг, минг налат.

Не керегед
Бёденеге
Джырны орнуна ма бу хыйсаб...
Адам, санга
Не болур, айт,
Ким болса да джыртышмаса.

Тая, тура буз джитиге
Чыгъыб, тегерегинге
Къарасанг, уллу кёллюлюк
Сингеди джюрегинге.

Сермейсе андан да мийик
Тёбенде уа булутла.
Къалалла ызынгдан къарай,
Бёркча къонуб буз джуртха.

Бютеу Кавказ къол аязда
Болад. Адам аягъы
Былайгъа уа тийген болмаз
Деб, таянаса дагъы.

Алая адам ыз, чамча,
Тюшед сени кёзюнге:

Уллу кёллююк тас болад,
Ерге ийиб эсинги.

Джашау хар кимге бир джити
Сакълайды. Амма терк бол —
Санга аталгъан джитиге
Биреу айырмасын джол.

Адам адамла бла бирге джашайды
Эскере турады, ырызын, сырын,
Ишленмеклик шартланы ашхысындан
Кюрешеди кесине хали сырыб.

Бир артыкъ сёзю болмаз, артыкъ иши,
Билмез кёлюнге не бла джетерге,
Бир джугъуна бир сёз табмаз бир киши,
Ма алайынг ма алай эди дерге.

Алая бир-бир адам таша джерде
Кёбюсюне биз кёргенден башхады,
Ашхы хали чюйресин ачыб тебрер,
Ол асыл да, ол ырыз да къайдады...

Болсанг да джерни джетинчи къатында,
— Кесимме — деб, адамлыгъынгы атма.
Кесини намысын кёрмесе адам,
Кимни намысын тутарыкъды сатмай.

Табигъатда хар не орнун
Айырыб бошагъанды:
Наныкъ, джилек татлыдыла,
Ачы уа элкъыргъанды.

Суу энишге барлыкъды, кюн
Джерни жарытырыкъды,
Бул-бул да ариу джыры бла
Джюрек къууандырлыкъды.

Сукъланмайды кече кюннге,
Къыш да джайгъа зарланмайд,
Джашнай тургъан гокка хансха
Чыгъанакъ да къадалмайд.

Къара къаргъа къарылгъачны
Ызын къара джер этмейд,
Табигъат зарлана билмейд,
Аманлыкъны излемейд.

Андан иги болурунгу
Аз адам сюерикди,
Ол сенден ашхыды десенг,
Джау болуб тебрерикди.

Ол менденми акъыллыды,
Менденми иги джашды,
Кёрейим къаллай болурун
Менден онглу да, баш да.

Ол этгенча хазнамыды,
Этейим бусагъатдан, —
Деб тебрер бир къауум адам —
Адам башхад табигъатдан.

Сау болсун табигъат да —
Адамны джаратханды.
Амма эм иги джорукъну
Юретмей нек къойгъанды.

Тенгиз дейдиле кёб сууну
Кёб суугъа къаланнганына,
Тенгиз дейдиле асыры
Кёбден суу къаралгъанына.

Тенгизде суу бек гёджебди;
Толкъунла болуб чырмалыб,
Тенгизни тюз арасындан
Келед къаялагъа салыб.

Джолунда ненча кемени
Къара кюнюн берген болур.
Джолунда ненча кемени
Суу туюне кёмген болур.

Бир кемени джел чачханды,
Бнри да батханды кеси,
Бомба, торпеда ийгенди
Тюз белинден эки кесиб.

Тенгизде суу бек гѣджебди,
Кюн таякъ сырады юсюн,
Тенгизни тюрюн а... ненча
Подлодка джырады тюрюн.

Адам ючюн, джашау ючюн
Ашыгъады бир къаууму,
Бомбаланы джюклеб, къара
Ишге джюрюйд бир къаууму.

Тенгиз дейдиле къара кюч
Суугъа бастырылгъанына...
Тенгиз дейдиле асыры
Кѣбден суу къаралгъанына.

«Назмуларынг адамны
Джюрегин джылытсынла,
Хар кьуру да кьурумай,
Къобан сууча акъсынла», —
Деб алъыш этген эди,
Тебердиде къарт Мусса...
— Алгъышынг къабыл болсун,
Тик энишге излемей,
Тынчды, кыйынды, демей.
Тикни ёрге баралсам.

Сокъмакъ этерге дей эсенг,
Къоркъмай джыр къарны,
Ызынгдан келгенге кёргюзт
Чучхурну, джарны.

Абынырса, сюрююрсе,
Сокъранмай бар,
Ёхдем эсенг, кириш къая
Аллынгдан джаллар.

Джыгъылсанг а, тургъузурла
Батырды тёлюнг.
Халкъым ючюн деген джюрек
Билмейди ёлюм.

III

КЪАРТЛА АЛГЪЫШ АЙТАДЫЛА:
«АГЪАРГЪЫНЧЫ ДЖАША!» — ДЕБ.
МЕН А АНГА: «СЮМЕКЛИКЧА
ДЖАШЛАЙ ТУР!» — ДЕБ КЪОШАРЕМ.

Джаз быныл эслетмей келеди,
Бугъа, тартына, шыкъыртсыз.
Бир ёзеннге кюн энеди,
Бир да — сууукъ ажымсыз.

Эсде ёмюрде тут дегенча,
Таулу къыз алдаб кетгенин,
Мени джюрегим бла биргеча,
Къыш энтда силдейди джелин.

Да джаз а, кесек кечиксе да,
Келлик болур, не сёз анга...
Эки суюгенни айыргъан къыш
Барад тартына, сокърана.

Терекни тюз тѣппесинде
Эки алма кѡйгъан эдим.
Экиси экибизге деб,
Аланы атагъан эдим.

Джай кетгенед, кѡач келгенед,
Ачы аяз ура-ура.
Элге хапар болгъанелле,
Эки алма тура - тура.

— Бир бек кѡызаргъанды, алмам,
Бишгенди, ал, — деген эдим.
Сан этмединг, кѡол созмадынг,
Ол да джерге тѡшген эди.

Сени алманг да бишгенди,
Тѡшерчады кѡарайма да,
Терекден мен алайыммы,
Башха биреу сакѡлаймыды,

Ариулугъума къууанныкъ
Къуру сен тюлсе, — дей эсенг,
Энтда биреуге кесинги
Сюйдюрюге излей эсенг,

Аллынга къая болалмам,
Разы тюл эсем да, хома.
Чачынгы да, къашынгы да
Чемерле да кюреш хаман.

Мени ючюн... мен биринчи
Сени кёрюб суйгенимде,
Бояу джокъ эди къургъакъсыб
Тургъан эринчиклерингде.

Суу секиртме гюрюлдейди,
Кече джокъ, кюн джокъ,
Энгишге кёмюк силдейди,
Тохтау, тыныу джокъ.

Мен да кюн сайын сакълайма,
Щоркъа бла бирге.
Сенден къагъыт, къол ызынгы
Кюсеб кёрюрге.

Сен кесинг айта тургъанча,
Аны окъургъа,
Сени бла ушакъ этгенча
Бола туругъа.

Суу секиртме гюрюлдейди,
Кече джокъ, кюн джокъ...
Мен а бюгюн да сакълайма,
Сенден а джукъ джокъ.

Отха учхан гёбелекча,
Кёрюнеме кесиме.
Айт да кьойчу, кюйдюрюрге
Тюшген эсе эсинге.

Сюйгениме сокъуранмайма,
Умутлума сюерге.
Сюймей эсенг, айт, сюеме
Биле-биле кюерге.

Табиғатда бир жарыкъ,
Бир къарангы болады.
Бир джер гюлледен жарыб,
Бир къар оюу салады.
Бу керекди табиғатха;
Къышын джазы бағъады:
Сени джюрегинг а не затха
Тюрлю-тюрлю болады...

Мени анам эрге берлик
Тюлме дейди,
Деб ангылата бошадынг
Тил джауунгдан.
Манга хо деб къойгъан
Тынч тюлмюдю, айт,
Башха бла да аллай бир
Къыйналгъандан.

Мени санга суймеклигим
Суу болуб саркъса тауладан,
Бютеу Теберди ёзенни
Толтурур эди толкъундан.

Мени санга суймеклигим
Кюн болуб къараса кёкден,
Эриб тебререлле бузла
Джукъ къалмазед джитиледен.

Мени санга суймеклигим
Гокка ханс болса чегетде,
Джер юсюнде ариулукъгъа
Атар эди ол кёлекге.

Мени санга суймеклигим
Сингсе сени джюрегинге,
Болур эди ол суймеклик
Дуняны ёмюрюне.

IV

ЭКИ БЕТЛИ ДА, БЕТСИЗ ДА
ТЮБЕЙДИ ДЖАШАЙ КЕЛСЕНГ.
КЪАЛАЙ ЭТГИН, АЛЛАЙ АДАМ
НАЗМУ ДЖАЗЫБ ТЕБРЕСЕ.

— Манга кьоркьякьды деб, элге
Бош этгендиле баям.
Мен кьызбай тюлме, сакьма. —
Деучен эди бир адам.

ИГИ ДЖОРА

Бир чабакь кьалай эсе да,
Кьармакьгьа тюшген эди,
Чыгьыб бара: «Мени ёрге
Кёлтюртелле» — дей эди.

ЧИБИННИ КЁЛЮ

Тюбюн суу джууа тургьан
Ташха чибин чёкгенди,
Тиреусюз таш аугьанында:
Кеч, аллай бир ауурма деб
Турмай эдим, — дегенди.

— Хай, хай, хай, бу кондуктор
Джаш болгъанлай бир бетсиз:
Ол бир тукъум къарады да
Мен баргъанча билетсиз.

— Сен а, акъыз, ол аллахсызгъа
Къалай да чыдадынг.

— Дженгдирмедим мен да,
Билетим болгъанча къарадым.

Тенгимди деб хар кимге да
Айтма ичги сёзюнгю:
Ёмюр узакъды — тенгни да
Боллукъду джау кёзююю.

ХОНШУ ЛОБАН

Бир къарт джер юй къаза эди.
Къыш азыгъын джыяргъа.
Лобан да муратда эди

Анга хоншу джашаргъа.
— Бизни аталарыбыз да
Хоншу эдиле кѣб джылы,
Къызгъанмайын туз дамы
Джашай эдиле джылы.
Иги хоншу къарнашчады.
Бир-бирибизге джарай
Джашарбыз».
Къарт джер юй ишлейди,
Мыйыкъларын да сылай.
Тѣгерегин, тюбюн да
Къарт бетон бла бегитди,
Эшигин, тешигин да
Чибин кирмезча этди.
Къарнаш лобан нек эсе да
Унутду хоншулугъун.
Къайдам энтда къайсыгъа
Санайды цжууукълугъун.

ЗАЙЫН

Зайын юсюне чөгюб,
Тауукъ гаккы табханды.
Кесин танытыргъа деб
Зайын дауур ачханды.

— Ма ненча кюн, — дегенди, --
Мен зайынлай тургъанлы,
Кёрмейми турадыла,
Болсала мени аллыкъ.

— Алыб ким да не этер —
Ол чайкъалгъан гаккыды. —
Деб айтыргъа уялады
Джангы туугъан гаккы да.

Иеси уа зайыннга
Тамгъа этиб салгъанды.
Анга джарамаса, ол
Аякъ джоллукъ болгъанды.

Чайкългъанын билмеген
Азмыд дуняда зайын...
Бир къауум къулакълагъа
Бир чертейим алайын.

БЁРЮ АНТ

Къозу къымар муратда
Бёрю къошха джетгенди,
Сюрюючюню таягъына
Тишлерин тюшюртгенди.
Кёб джыл кетди арадан —
Бёрю энтда тилейди:
Тишле салыгъыз манга,
Сюрюуге чабмам, — дейди.
Ол бёрюню сёзюне
Бёрюле харс урадыла,
Аны джыйын джаллыгъа
Къошар муратдадыла...

Бир Лобан: «Мен джер юйде
Джашаяллыкъ тюлме», — деб,
Кирпичден юй салгъанды,
Оюудан толтургъанды,
Боягъанды,
Алай а...
Терезесиз къойгъанды.

Гыбы балаларын юрете эди:
«Ау сала билиудеди акъыл» — дей эди.

Ант этеед уу джылан:
«Менме, мен», — деб джан дарман.

— Къулакъланы мийик тутаргъа керек —
деб юрете эди гылыуун эшек.

Джылдан бир сёз эшитмегенни
Къулагъы сангырауду...
Макъа джашагъан кёлюне
Не ючюн эсе да дауду.
Аны сёгюб башха кёлюю
Бир аман махтагъанды.
Тюз а айтханды, не келсин,
Кёлюнден къысталгъанды.

Бёрю маркъа къозуладан къонакъдан,
Тангига дери сыйланыб бара эди.
«Сёзге къалдым, энтда биягъы мени
Бездирликдиле» деб къыйнала эди.

Ёмюрлюк муратла этну къыйынды,
Тамбланга да болмай кеси эркининг;
Эсингдемид чагъа тургъан бутакъны
Гитчелигинде кесиб ат этгенинг.

Алгъа баргъанны аллында
Эниш ёрюш да болуучанд...
Къуш да кёкде учханлыкъгъа,
Азыкъгъа джерге къонуучанд.

Сенден мийикде затха
Къарай эсенг,
Бойнунг талмаз,
Узакъгъа барыб къара.
Кёк къаралдыда бир зат
Марай эсенг,
Ахырда да не айны,
Не кюнню мара.

Аман адам хатер этмегенди деб,
Кёлюнгу къалдырсанг, айыб боллукъду;
Ол таб тюшюб, аманлыкъ этмей къойса,
Къууаныб къой, анга ол да озубду.

Эм алаMAT джолла алкын
Джюрюлмеген джолладыла.
Эм алаMAT таула алкын
Чыгылмагъан тауладыла.
Эм алаMAT кёзле алкын
Сююлмеген кёзледиле.
Эм алаMAT сёзле алкын
Айтылмагъан сёзледиле.

БАШЛАРЫ

I.

- «Чагъады, джашнайды къарачай чегетим» 3
Ол джер Къарачайды 4
«Тау чегетни этегинде...» 6
«Сермейди къар...» 8
«Сууукъса таулу джурт...» 9

II.

- «Сен да алда баралмасанг...» 11
«Джашаугъа къонакъ болуб...» 12
«Къартлыкъ келмей къаллыкъ тюрдю...» 13
«Джашау дуняды. Мен да...» 14
«Буз къаядан тамчы, тамчы...» 16
«Джашауда кѣб тюрлю зат болады...» 18
«Былаймы эди къачан да...» 19
«Джашауунга ёкюнючю...» 20
«Сууну кеси ёмюрюне...» 22
«Назму джазгъан эм ал бурун...» 24

- «Чегег ичинде ташада» 25
 «Кюзюге къарайды адам...» 26
 «Эсимдеди, гитчерек заманымда...» 27
 «Джюрегими учундуруб мийиклик...» 28
 «Адам аягы басмагъан...» 30
 «Къарт къазакълы...» 31
 «Тая, тура буз джитиге...» 34
 «Адам адамла бла бирге джашайды...» 36
 «Табигъатда хар не орнун...» 37
 «Тенгиз дейдиле кѣб сууну...» 39
 «Назмуларынг адамны...» 41
 «Сокъмакъ этерге дей эсенг...» 42

III.

- «Къартла алгыш айтадыла...» 43
 «Джаз быйыл эслетмей келеди...» 44
 «Терекни тюз тѣппесинде...» 45
 «Ариулугъума къууанныкъ...» 46
 «Суу секиртме гюрюлдейди...» 47
 «Отха учхан гѣбелекча...» 48
 «Табигъатда бир джарыкъ...» 49
 «Мени анам эрге берлик...» 49
 «Мени санга суймеклигим...» 50

IV.

- «Эки бетли да, бетсиз да...» 51
 «Манга кьоркъакъды деб...» 52
 Иги джора 52
 Чибинни кёлю... 52
 — «Хай-хай-хай бу кондуктор...» 53
 «Тенгимди деб хар кимге да...» 53
 Хоншу лобан 53
 Зайын 55
 Бёрю ант 56
 «Бир лобан: Мен джер юйде...» 57
 «Гыбы балаларын юрете эди...» 57
 «Ант эте эди уу джылан...» 57
 «Къулакъланы мийик тутаргъа керек...» 57
 Джылдан бир сёз эшитмегенни...» 58
 «Бёрю марка къозуладан къонакъдан...» 58
 «Ёмюрлюк муратла этген кыйынды...» 58
 «Алгъа баргъанны аллында...» 59
 «Сенден мийикде затха...» 59
 «Аман адам хатер этмегенди деб...» 59
 «Эм алаMAT джолла алкъын...» 60

■
Батчаев Бергер

СЛЕД

На карачаевском языке.

64 стр. без иллюстраций.

Редактор **А. И. Кубанов**
Художник **К-М. Нурмагомедов**
Художественный
редактор **М. П. Бертник**
Технический
редактор **З. Т. Агирбова**
Корректор **Р. А. Гнаева**

■
Сдано в набор 6. II. 1969 г.
Подписано в печать 17-III-1969 г.
Формат 84x108/64. Физ. п. л. 1
Усл. п. л. 1,64. Уч.-изд. л. 1,29
Заказ № 418. Тираж 1000 экз.
ВУ 63058. Цена 13 коп.

Карачаево-Черкесское отделение,
Ставропольского книжного издательства,
г. Черкесск, ул. Ленина, 38
Карачаево-Черкесская областная
типография, г. Черкесск,
ул. Первомайская. 47.

Багъасы 13 кп.

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВО
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК — 1969